

Bízom benne, hogy nem az érthető elfogultság mondatja velem, hogy a készülő törvény a társadalom igényeit kívánja kielégíteni, és úgy véljük, meg is tudja tenni.

Nagyon jó közös munka volt a törvény előkészítése – köszönöm minden közreműködőnek –, de még legalább ennyi vagy több megoldandó feladat áll előttünk. Végezzük azokat továbbra is az 1995-ben elkezdett „Összefogás” jegyében.

Skaliczki Judit

Irodalom:

Burton, Paul F.: Regulation and control of the Internet: is it feasible? = Journal of Information Science, 221. 1995. 413–428.p.

Gattégno, Jean: Unesco Public Library Manifesto = Libri, 1994. Vol.44. 164–170.p.

Kangas, Sinikka, Kuronen, Timo, Pekkarinen, Päivi: The right to Information – the new role of libraries = Libri, 1995. Vol.25. 123–129.p.

Koivunen, Hannele: Discusses libraries and citizenship in the Information Society = Information Europe, 1996. Sept. 20–23.p.

Marston, Betsy: Libraries and Democracy = Wilson Library Bulletin, 1991. March, 47–50.p.

Spiller, David: Libraries for all? = Library Association Record., 1988. Apr. 217–218.p.

Törvényjavaslat a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Kézirat, 1997. július

Watson, Ian: Information Society = Managing Information, 1996. Sept. 12–14.p.

Worpole, Ken: Libraries: The key to an educated democracy = Public Library Journal, 1995. Vol.10. No.4. 106–109.p.

Központi szolgáltatások Hollandiában a közkönyvtárak együttműködésével

Egy jól működő közkönyvtárnak – egyebek között – az alábbi szempontoknak kell megfelelnie:

1. Jól képzett vagy még inkább: jól fizetett, megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező munkaerőt alkalmazzon;
2. megfelelő költségvetése, elhelyezése (belső elrendezés, gyűjtemények stb.) legyen;
3. megfelelő, átgondolt elképzelése legyen a közkönyvtárak mibenlétéről;
4. működjön együtt más könyvtárakkal.

Az utolsó két szempont kiemelkedően fontos. Ha adott is elegendő munkaerő és pénz, de a közkönyvtári gondolkodás nem érvényesül, nincs napirenden a politikai életben, ha nincsenek előterjesztve határozott és egyértelmű célok, nagyon nehézkesé válhat a döntéshozókkal való eredményes párbeszéd, illetve meggyőzésük a könyvtári munka jelentőségéről.

Közös célunk a felhasználók igényeinek kielégítése, lakjanak bárhol, és forduljanak bármilyen kéréssel a könyvtárhoz. Természetesen egy könyvtár önmagában nem képes kielégíteni a felhasználói igényeket, ezért szükséges a könyvtárak közötti hatékony együttműködés. A könyvtárak közötti összefogás és munkamegosztás az egyik legfontosabb alapja a közkönyvtári munka minőségének.

Az együttműködésről

Hogyan alakult a könyvtárak együttműködése Hollandiában?

Hollandiában a közkönyvtári munka három szintre tagolható: helyi, megyei és országos/nemzeti szintre.

Helyi szinten a közkönyvtári hálózatban történő együttműködés alapjai és életre keltői az önkormányzatok által finanszírozott, fiókkönyvtárakkal rendelkező vagy önálló helyi könyvtárak.

Azokat a tevékenységeket, amelyeket eszközök (pl. munkaerő vagy pénz) hiányában a helyi könyvtárak nem tudnak elvégezni, a megyei könyvtári központok támogatják. Jóllehet minden egyes közösség eldöntheti, hogy részt kíván-e venni az együttműködésben vagy sem, a gyakorlatban minden olyan település, ahol a lakosság száma nem haladja meg a 30.000 főt, együttműködik a megyei könyvtári központokkal. Az országban összesen tizenegy ilyen központ létezik – megyénként egy-egy – azzal a feladattal, hogy támogassa a megye valamennyi könyvtárának munkáját.

Megyei szinten a megyei könyvtári központok kétfajta szolgáltatást nyújtanak:

Támogatói szolgáltatásokat, amelyek közé tanácsadás, képzés, szállítás, kutatás és könyvtárközi kölcsönzés tartozik. Ezek a szolgáltatások ingyenesek a könyvtárak számára, mivel az önkormányzatok finanszírozzák őket.

Együttműködési szolgáltatásokat, amelyek az alábbiak: kölcsönözhető gyűjtemények kialakítása, adminisztratív szolgáltatások, vezetés/írányítás, mozgókönyvtári szolgáltatások, kiállítások, olvasást népszerűsítő programok, PR, dokumentumok a speciális, olvasóköri számára. Ezekért a szolgáltatásokért a könyvtáraknak már fizetniük kell. Ám a megyei könyvtári központoknak fizetendő összeg természetesen jóval kisebb kiadást eredményez annál, mintha az egyes könyvtárak saját maguk építenék ki ezeket a szolgáltatásokat.

*

A harmadik, *országos szint* ismertetése előtt szeretnék *néhány adatot* ismertetni Önökkel a *holland közkönyvtárakról*.

Jelenleg minden olyan település, ahol a lakosság száma meghaladja a 30.000 főt, teljesen önálló könyvtárral rendelkezik, míg a kisebb városok könyvtárai együttműködnek a megyei könyvtári központokkal. A *közkönyvtárak száma*, beleértve a fiókkönyvtárakat is, 1.151.

Ezek az alábbiak szerint oszlanak meg:

- helyi könyvtárak	605
- fiókkönyvtárak	546
	<u>1.151</u>
- megyei könyvtári központok	11
- mozgókönyvtárak	100
- mozgókönyvtárak megállói	2.000
Teljes népesség (hozzávetőleg)	15.500.000

Pénzügyi szempontból a könyvtárak jelentős mértékben függenek az államtól. 1984-ig az állami támogatások egyenletesen növekedtek. 1974 és 1988 között a teljes állami, megyei és városi önkormányzati hozzájárulás kb. 160 millió \$-ról kb. 330 millió \$-ra növekedett. Ugyanakkor nőtt az olvasóktól származó bevételek aránya is. Ez utóbbi 1977-ben 5% volt, míg 1986-ra elérte a 8%-ot. Ám más országokhoz hasonlóan az állami pénzek aránya 1984 óta Hollandiában is folyamatosan csökken, jelenleg a teljes bevétel 78%-át teszi ki.

A közkönyvtárak bevételei

	1977	1986	1995
- olvasóktól származó bevételek	5%	8%	13%
- állami támogatások	87%	83%	78%
- egyéb bevételek	8%	9%	9%
- teljes bevétel (millió \$)	160	334	443
- lakosság száma utáni támogatás / fő (\$)	10.5	19	22.6
- beiratkozott olvasók száma utáni támogatás / fő (\$)	40.5	67	76.3

Hollandiában nincs ingyenes könyvtárhasználat felnőtt olvasók számára; a könyvtárak használata mindössze 18 éves korig ingyenes. Igaz, egyre több könyvtár vezeti be a felnőtt olvasók beiratkozási díjának 50%-át a gyermekek számára is. Ez az összeg kb. 8 \$ körül mozog. Számos könyvtár kér egyszeri beiratkozási díjat a szülőktől a gyermekek után is. Így a gyermekek ingyenes könyvtárhasználatát folyamatosan eltűnőben van.

Az „egyéb bevétel” többnyire a speciális dokumentumok, mint pl. CD hanglemezek, videokazetták, Internet stb. használati díjaiból, valamint a késedelmi díjakból származik. Az utóbbi időben egyre csökken a könyvtárak szponzorokkal történő együttműködésének aránya, mivel a szponzorok megszerzése a gyakorlatban többbe kerül, mint az az összeg, ami azután tőlük származik.

A közkönyvtárak kiadásai:

A kiadások az 1977-es 225 millió \$-ról 1995-re 440 millió \$-ra nőttek. A kiadási tendenciák azt mutatják, hogy a berendezésekre és felszerelésekre, valamint az elhelyezésre fordított összegek növekednek, míg a munkaerőre és dokumentumokra fordított kiadások csökkennek.

A %-os megoszlás így alakul:

	<u>1977</u>	<u>1986</u>	<u>1995</u>
- berendezések, felszerelések	15	23	21
- munkaerő	57	47	48
- dokumentumok	20	17	15
- egyéb kiadások	8	13	16
A teljes kiadás (millió \$)	225	327	440

1995 végén a közkönyvtárak teljes dokumentum-állománya 44.2 millió, míg 25 évvel ezelőtt mindössze 16.5 millió könyvtári egység volt.

A dokumentumok mennyisége a közkönyvtárakban (1.000 egység):

	<u>1973</u>	<u>1988</u>	<u>1995</u>
könyvek	16.587	40.689	41.025
kották	nincs adat	448	687
lemezek, CD-k, kazetták	204	1.863	1.807
egyéb dokumentumok	nincs adat	384	532

Természetesen az *olvasók száma* szintén nőtt az elmúlt 25 év alatt, az alábbiak szerint:

	<u>1973</u>	<u>1988</u>	<u>1995</u>
- beiratkozott olvasó (millió fő)	2.1	4.3	4.5
- 100 lakosra jutó olvasók száma	15.6	29	29.6

Az olvasók számának növekedése a kölcsönzések számának növekedését eredményezte a következőképpen:

Dokumentumtípusonként (millió egység):

	<u>1973</u>	<u>1988</u>	<u>1995</u>
- könyvek	83.280	173.059	166.242
- kották	nincs adat	445	687
- lemezek, CD-k, kazetták	1.254	5.009	4.452
- egyéb dokumentumok	nincs adat	706	1.893

Amint látható, az állami támogatások relatíve csökkentek, míg a gyűjteményeket, valamint az olvasók és kölcsönzések számát tekintve jelentős volt a növekedés.

Annak magyarázata, hogy az arányosan csökkenő állami pénzek ellenére a könyvtárak még mindig sikeresen működnek, elsősorban a fejlett központi szolgáltatásokban, vagyis a harmadik típusú, országos szintű együttműködésben keresendő.

*

Az országos szintű együttműködés a központi szolgáltatásokon alapszik.

A központi szolgáltatások a nagyságrendi megtakarítás elvén alapulnak. Jóval olcsóbb a feladatok elvégzése egyetlen szervezet által, mintha minden egyes

könyvtár maga hajtáná végre ugyanazokat a feladatokat. Ez fokozottan igaz a dokumentumok kiválasztására, beszerzésére, a használatra és kölcsönzésre történő felszerelésére, valamint a bibliográfiai információk előállítására. Hollandiában három szervezet nyújt ilyen szolgáltatásokat:

<u>PICA</u>	<u>NBLC</u>	<u>NBD</u>
– online osztott katalogizálás	– ismertetőik	– dokumentumok beszerzése
– könyvtárközi kölcsönzés	– eszközök a válogatáshoz	– dokumentumok felszerelése
	– bibliográfiai információk stb.	

Kezdjük a PICA-val.

A *PICA* a könyvtári automatizálás országos szintű szervezete. Fő feladata egy online osztott katalogizálási rendszer, illetve online könyvtárközi kölcsönzői rendszer fenntartása. Valamennyi egyetemi könyvtár és az NBLC használója a *PICA*-nak. Az osztott katalogizálás elveit és mibenlétét nem kell magyarázni.

A rendszerben a találati arány 85%-os. Ez annyit jelent, hogy a rendszert használók által évente beszerzett új címek bibliográfiai adatainak 85%-a fellelhető az adatbázisban. Általánosságban elmondható, hogy egy átlagos egyetemi könyvtár a katalogizálási költségeinek kb. 50%-át takarítja meg a rendszer használatával.

Az *NBLC Alapítvány*, ahol magam is dolgozom, egyebek között ismertetőket és megrendelő nyomtatványokat állít elő a közkönyvtárak gyűjtőkörébe tartozó valamennyi dokumentumtípusra. Ezen ismertetőik alapján a könyvtárak elküldik a rendeléseiket az NBD (Holland Könyvtári Szolgálat) számára. Az intézmény összesíti a megrendeléseket, beszerzi a dokumentumokat a kiadóktól, felszereli azokat, majd eladja és elküldi őket a könyvtáraknak. Az NBD évente kb. 3 millió könyvet ad el a könyvtáraknak, ezen kívül videokazettákat, CD hanglemezeket, kottákat és CD-ROM-okat is. Mivel az NBD 40% engedményt kap a kiadóktól, valamint olcsón tudja átköltetni a könyveket, szolgáltatásainak igénybevételével igen nagy összegeket lehet megtakarítani. Az NBD nélkül a közkönyvtáraknak együttesen 23 millió \$-ral kellene többet fizetniük a kölcsönzésre felszerelt könyvekért.

A legnagyobb központi szolgáltatást nyújtó intézmény Hollandiában az *NBLC Alapítvány*.

Az intézmény az alábbiakat szolgáltatja:

- minden, a könyvtárak által gyűjtött dokumentum ismertetése;
- bibliográfiai adatok ezekről a dokumentumokról;
- a könyvtárhasználatot illetve az olvasást népszerűsítő anyagok;
- dokumentációs csomagok, újságcikk-kivágatok;
- online és CD-ROM adatbázisok;
- könyvtári berendezések;
- tanfolyamok szervezése könyvtárosok képzésére.

Az intézmény rendelkezik kiadóval, nyomdával, valamint egy bútorgyárral is. Szervezetileg öt üzleti egységre tagolódik, amelyeknek legalább önmagukat fenn kell tartaniuk, illetve mindössze annyi profitot kell termelniük, amiből fe-

dezhetik az általános, kutatási és fejlesztési költségeket. Ezen üzleti egységek munkáját egy ún. vásárlói és marketing osztály támogatja. Létezik egy önálló speciális csoport is, amely a termékek fejlesztéséért, újításáért felelős.

Az Alapítvány szervezete:

		Igazgatás		
Eladás és marketing				Termékfejlesztés
- dokumentum információ	olvasás népszerűsítés	tanfolyamok	kiadás	nyomda
- ismertető	könyvtár népszerűsítés	kutatás	iroda	iroda
- bibliográfiai adatok				

Az NBLC igyekszik szolgáltatni minden olyan adatot és információt a könyvtáraknak, amire csak szükségük van. Az anyagi megtakarítás a vásárlók részéről igen jelentős és meggyőző. Például, ha a könyvtáraknak – az NBLC munkája nélkül – maguknak kellene kiválasztaniuk a dokumentumokat és leírni a bibliográfiai adatokat, vagy elkészíteni a dokumentációs anyagokat stb., az évente kb. 190 millió \$ többletkiadást eredményezne.

Így mindannyian egyetérthetünk abban, hogy szükség van olyan központi szolgáltatásokat nyújtó intézményekre, mint az NBLC vagy a KELLO. A központi szolgáltatások jogosultságát három dolog indokolja:

- a hatékonyság és költségmegtakarítás;
- a képzett munkaerő gazdaságtalan alkalmazásának minimalizálása a könyvtárakban. (A központi szolgáltatásokat igénybevételel a könyvtárosoknak több idejük jut olyan fontosabb feladatok elvégzésére, mint a tájékoztatás, az olvasók eligazítása, a népszerűsítő és PR tevékenységek);
- a könyvtári munka minőségének növelése. (Az NBLC olcsó szolgáltatásainak megvételével a könyvtárak jobb és/vagy több szolgáltatást tudnak nyújtani az olvasóik számára).

Az NBLC kiadásai és bevételei: (1996; millió \$)

	<u>kiadás</u>	<u>bevétel</u>
munkaerő (általános)	0.73	-
felszerelések, berendezések	1.63	0.37
eladás és marketing	1.74	0.42
dokumentum – információ	2.68	3.79
olvasás/könyvtár-népszerűsítés	2.16	2.10
tanfolyamok	1.16	0.47
nyomda	1.47	1.47
kiadói tevékenység	0.79	0.89
egyéb	1.58	4.53
teljes összeg:	13.94	14.04

Miután az NBLC vásárlói egyre inkább függenek a központi szolgáltatásoktól, nagyon fontos, hogy bízzanak az intézményben. Biztosítani kell őket arról, hogy a szolgáltató pontosan az igényeiknek megfelelő minőségű és árú termékeket nyújtja számukra. Ebből következően mindig tisztában kell lenni a vásárlók igényeivel, amihez elengedhetetlen feltétel a nyílt párbeszéd. Betekintést kell biztosítani számukra a költségvetésbe valamint az árpolitikába, továbbá nyitottnak kell lenni az igényeiket és helyzetüket illetően. Ez többek között azt is jelenti, hogy amennyiben csökken a könyvtárak költségvetése, nem lehet növelni, sőt csökkenteni kell az árakat.

Leegyszerűsítve két fajta vállalkozást különböztethetünk meg: a jövedelmező/nyereséges és az ún. költséges vállalkozást: más szavakkal üzleti szervezetet és non-profit vagy közhasznú szervezetet. Az üzleti szervezet elsődleges célja a pénzügyi, gazdasági célok megvalósítása. Célja a bevétel, az eladás valamint a megtakarítás. Ezen vállalkozások elsősorban azt mérlegelik, hogy egy terméknek van-e piaca, s hogy milyen mértékben növelhető a termék ára. Miután megállapították az árat, minden erőfeszítésük arra irányul, hogy minél nagyobb mennyiségben értékesíteni tudják termékeiket.

Egy központi szolgáltatásokat nyújtó szervezet non-profit szervezet. Elsődleges célja a könyvtáraknak szükséges termékek előállításával s azok minél olcsóbban történő értékesítése. A végső cél a könyvtári világban vállalt hivatás betöltése.

Egy üzleti vállalkozás és egy non-profit vállalkozás belső struktúrája, működése többé – kevésbé megegyezik: termékek és szolgáltatások létrehozása a lehető legolcsóbban, minimális kiadásokkal. A külső célok azonban már meglehetősen eltérőek: a magas profit elérése és az agresszív üzletpolitika alkalmazása helyett egy központi szolgáltatásokat nyújtó szervezetnek csak kis profitra kell törekednie, amellyel lehetőséget nyújt a kutatások, fejlesztések és beruházások finanszírozására. Üzletpolitikájának alapja a vásárlók új termékekről történő gyors és folyamatos informálása.

A központi szolgáltatások alapját a könyvtárak együttműködése és a központi szolgáltatásokat nyújtó szervezetek képezik. A résztvevőknek meg kell egyezniük a termékkel, valamint azok minőségét és árát illetően. Ezért nagyon fontos, hogy a vevő tisztában legyen a költségvetés alakulásával. Kölcsonös bizalomra van szükség, főként abban az esetben, amikor a szolgáltató – mint központi szolgáltatásokat nyújtó szervezet – a könyvtárak támogatása által monopolhelyzetbe kerül.

Annak érdekében, hogy az árak alacsonyak legyenek, a piac bővítésére van szükség, hogy a vevők számának növekedésével csökkenthető legyen a termékek ára, és/vagy növelhető azok minősége. Amennyiben pedig más intézmények hasonló termékeket olcsóbban tudnak előállítani, utat kell engedni számukra a könyvtárak gazdaságosabb működése érdekében.

A cél tehát:

- a lehető legalacsonyabb árak megállapítása;
- betekintés nyújtása a kiadásokba, eladásokba, árpolitikába;
- állandó törekvés egyre olcsóbb termékekre, szolgáltatásokra;
- a piac bővítése;
- párbeszéd a vevőkkel.

A fentiekből úgy tűnhet, hogy a központi szolgáltatások megoldást jelentenek minden könyvtári problémára. Ez természetesen nincs így, de mindenképp segíthetik a könyvtári munkát és emelhetik annak színvonalát.

Mindazonáltal *vannak hátrányai is*. Hosszú távon a könyvtárak egyre inkább függenek a központi szolgáltatásoktól. Például, a bibliográfiai adatok megvásárlásával nem lesz többé szükség saját katalógizáló személyzetre, és így a központi szolgáltatások igénybevétele helyi szinten a megfelelő tudásbázis hiányához vezethet.

A másik hátrány, hogy a központi szolgáltatások nem kívánt egységhez vezethetnek, nem csupán a könyvtári munkát, de a gyűjteményeket illetően is. Főként a kisebb könyvtárak hajlamosak arra, hogy kizárólag az NBLC ismertetőit használják állományuk gyarapítása során, figyelmen kívül hagyva más információs forrásokat. Ez nyilvánvalóan nem igazán járható út egy kiegyensúlyozott könyvtári állomány építéséhez.

További hátrányt jelenthet, hogy a központi szolgáltatások az átlagos közkönyvtárak igényei szerint alakulnak. A hatékonyság növelése érdekében nem lehet minden esetben minden egyes könyvtár igényeit kielégíteni. Ez a tény ismét a használókkal történő párbeszéd jelentőségét támasztja alá, valamint azt követeli meg, hogy a könyvtárak pontosan tisztában legyenek lehetőségeikkel, s azzal, hogy mit várhatnak el s mit nem a központi szolgáltatásokat nyújtó intézményektől. A központi szolgáltatások csakis egy, a könyvtárak és a központi szolgáltatásokat nyújtó intézmények közötti valós együttműködéssel lehetnek sikeresek.

Eduard Duijker

Fordította: Géro Katalin

Felavatták Szolnokon a megyei könyvtár új épületét

Évtizedek óta várták Szolnokon azt a napot, amikor a könyvtár végre új otthonra lelhet.

1997. augusztus 25-én, hétfőn 16 órakor, szép nyári napfényben sereglettek a vendégek: olvasók és könyvtárosok, a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár Kosuth téri új otthonának ünnepélyes megnyitására. Avató beszédet *Horn Gyula*, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke mondott. Új érték született, ezzel a házzal is gyarapodott az ország – hangsúlyozta a kormányfő és kívánt az állampolgároknak jó közérzetet, hasznos időtöltést a megifjodott épület falai között.

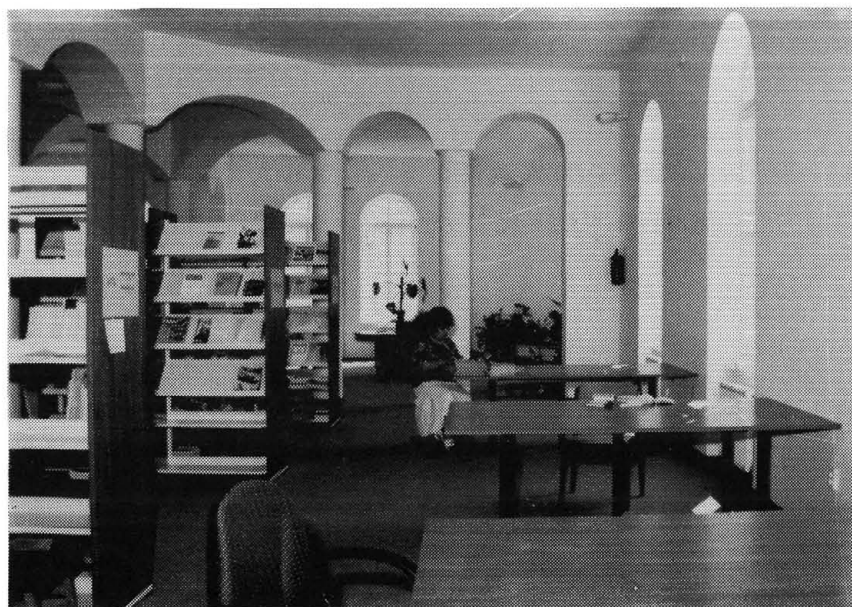
Évtizedekig a múzeummal közös fedél alatt szorongott a könyvtár és vált egyre reménytelenebbé mindkét intézmény helyzete. 1995 májusában született parlamenti döntés arról, hogy a központi költségvetés 250 millió Ft céltámogatást nyújt a könyvtár elhelyezéséhez, ez kiegészült a megyei és városi közgyűlés 50-50 milliós hozzájárulásával. Így a 350 milliós keret már lehetőséget kínált az egykori pénzügyi palota átépítéséhez, könyvtárrá alakításához.

Fotó: Nagy László

A Versey Ferenc megyei könyvtár új épülete

Fotó: Nagy László

A Versey Ferenc megyei könyvtár hírlap és folyóirat olvasója

Fotó: Nagy László

*Új helyére költözött a Verseghy Ferenc megyei könyvtár.
„Könnyű” dolga van a könyvtárosoknak!*

Iváncsik Imre, a megyei önkormányzat elnöke szólt mindezekről a megnyitón, s arról is, hogy az építkezés 1996. április 9-én kezdődött s rövid egy esztendeig tartott. *Dankó Zoltán* építész sikerrel oldotta meg a belső terek célszerű és harmonikus kialakítását.

A 4450 m² alapterületű könyvtár nem csupán a 390 000 dokumentum elhelyezésére alkalmas, van végre raktári férőhely és vannak levegős-világos, szép olvasói terek.

Bertalanné Kovács Piroska igazgatóasszony és kollégái a fáradtságot szinte azonnal elfelejtették, ahogyan felhangzott a Himnusz a Bartók Béla kamarakórus előadásában. Külön öröm volt, hogy valamennyi volt kolléga, egykori vezető és munkatársak ott örültek azokkal, akik aktív korukban érték meg ezt a szép napot. Azóta már eljöttek a csendes hétköznapok és az olvasók birtokba vették a könyvtárat. Legyen sok örömük benne!

Győri Erzsébet